

KAŠIĆEVA BIBLIJA U KNJIZI STJEPANA KRASIĆA POČELO JE U RIMU, DUBROVNIK, 2009.

Petar BAŠIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
basicp@theo.kbf.hr

U svojoj knjizi *Počelo je u Rimu. Katolička obnova i normiranje hrvatskoga jezika u XVII. stoljeću* (Dubrovnik, Matica hrvatska, 2009.), Stjepan Krasić Kašićevoj Bibliji posvećuje cijelo jedno poglavlje, deseto, naslovljeno *Prijepori oko Kašićeva prijevoda Biblije* (str. 301-357). Premda je o toj temi napisano mnogo, pogotovo u novije vrijeme, odmah sam pomislio da je dobro što o tome piše i crkveni povjesničar, pogotovo kad je riječ o uglednom istraživaču kao što je Stjepan Krasić.

Kašićev je prijevod Biblije, s obzirom na okolnosti prevođenja i nastojanja oko objavljivanja, toliko istražen da što novo jedva možemo očekivati. Sad je već moguće napraviti pouzdanu kronologiju i dati dobru sintezu, a svatko, dakako, unosi nešto osobnoga, posebice glede kontekstualizacije i vida s kojega promatra. To se nedvojbeno obistinilo i u ovom slučaju. Stjepan Krasić donosi svojevrstnu sintezu i sve stavlja u povijesni kontekst. Najprije govori, uvodno, o biblijskim prijevodima općenito, posebice u slavenskih naroda, pa onda o pokušajima na hrvatskom tlu i o tomu kako je nastala zamisao prevođenja cjelovite Biblije na hrvatski. I tako dolazi do Kašića. Dokumentirano donosi cjelovitu kronologiju. Tekst je jasan i lako se čita. Autor piše s lakoćom i o vrlo zamršenim pitanjima.

Ima ipak, po mojem mišljenju, i nedostataka na koje treba upozoriti, i to zbog dvaju razloga: zbog same istinitosti i da se možda izbjegnju slični propusti u novim sintezama.

Ponajprije se stječe dojam da autor ne razlučuje što je čije. O Kašićevoj Bibliji napisano je mnogo temeljitih studija koje su plod dugotrajnih i muko-

trpnih arhivskih istraživanja. Iz teksta o kojem je ovdje riječ ne prepoznaje se uloga osobito zaslužnih istraživača. Ovdje nije mjesto da o tome naširoko pišem, ali bih barem spomenuo neka imena: Ivan Golub, marljivi znalac arhivskog istraživanja, naprosto je prekopao neke arhive, među kojima su i oni najteže dostupni u Rimu (nadasve Arhiv Svetog oficija), i obišao je mnoga mjesta gdje je bila bilo kakva indicija da bi se moglo naći nešto o Kašićevoj Bibliji, uključujući izgubljene dijelove njezina teksta. U tom su pogledu vrlo važni njegovi radovi *Događaj Kašićeve Biblije* (Forum 40, 2001., 4-6, 832-867) i *Quellen zur Bibel Kašićs im Archiv des Heiligen Offiziums. Untersuchung* (Biblia sacra. Versio Illyrica..., sv. II [Kommentare], Paderborn, 2000., 131-196); Elisabeth von Erdmann-Pandžić prikupila je i objavila, u članku *Der gescheiterte Drucklegungsversuch der Kašić-Bibel. Eine Dokumentation* (Biblia sacra. Versio Illyrica..., sv. II [Kommentare], Paderborn, 2000., 99-129), obilje izvora vezanih za Kašićevu Bibliju, Ritual i Lekcionar, razvrstala ih je i analizirala. Marljivi istraživač cjelokupnog Kašićeva djela Vladimir Horvat objavio je važne izvore i o Kašićevoj Bibliji. Glavni je njegov rad o tome: *Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda hrvatske Biblije* (Vrela i prinosi, 1992./93., 163-230). I napokon, vrlo specifičan prinos proučavanju Kašićeve Biblije dao je Radoslav Katičić (glavna njegova studija o Kašićevoj Bibliji objavljena je uz kritičko izdanje same Biblije: *Über die Sprache der Kašićschen Bibelübersetzung* (Biblia sacra. Versio Illyrica..., sv. II [Kommentare], Paderborn, 2000., 59-69).

Krasić se, istina, koristio radovima spomenutih istraživača, ali ih ni jednom riječju ne vrjednuje, osim što navodi po koji citat s naznakom *usp.* taj i taj rad. Posebice je to nepriлично za važne izvore – da se ne spomene tko ih pronašao i prvi, ili usporedo s nekim drugim, objavio. Krasić naime mnoge izvore prenosi cjelovito: u tekstu u hrvatskom prijevodu, a u bilješci na dnu stranice u izvornom tekstu (latinski ili talijanski). Na kraju pak bilješke stavlja arhivsku signaturu i potom uputnicom *usp.* upućuje na mjesto u nečijem radu, iz čega se može zaključiti da je tekst dotičnog izvora preuzeo iz navedenog rada. Međutim nije uvijek tako. Na više mjesta uz izvor ne spominje nijedan rad pa bi se zaključilo da je on sam taj izvor pronašao i da ga prvi objavljuje. No za mnoge se od tako navedenih izvora zna da su ih drugi već objavili. Tako je primjerice s izvorom donesenim u bilj. 49 (objavili ga E. von Erdmann-Pandžić i V. Horvat), u bilj. 40 (objavila ga E. von Erdmann-Pandžić), u bilj. 46 (objavili ga E. von Erdmann-Pandžić i V. Horvat) itd. Za izvor pak donesen u bilj. 43, i neke druge, nije mi poznato je li već bio objavljen. S jednim važnim podužim a dosad neobjavljenim izvorom (pismo biskupa Mrnavića iz 1634. papi Urbanu VIII.), Krasić postupa drukčije: to pismo u tekstu prepričava i donosi poduže

navode u hrvatskom prijevodu, a original, valjda zbog dužine, objavljuje kao Prilog VIII. (str. 505-510). A o pronalasku toga tako važnog izvora, kao i drugih, ni riječi. Samo je zabilježio u jednoj bilješci na dnu stranice (bilj. 55, str. 323): »O ovome dokumentu i njegovu kontekstu, te najavljenom objavljivanju usp. Z. Pandžić, *Bartul Kašić je bio žrtva hrvatskog jala, a ne ćirilice*, Jutarnji list, 29. 8. 2007.« U tom novinskom tekstu o kontekstu zapravo ima vrlo malo, a Krasiću je posve promaknulo da je taj dokument potanko analizirao, smjestio u kontekst i gotovo u cijelosti prenio, sažeto ili doslovno, u hrvatskom prijevodu I. Golub u već spomenutom članku objavljenom u Forumu (usp. posebice str. 843-846), što ga Krasić navodi i u literaturi i u tekstu.

Općenito je poznato da je Kašić preveo Lekcionar i cijelo Sveto pismo, no u znanstvene krugove kao da još nije (dostatno) prodrlo novije saznanje da je Kašić dvaput preveo Sveto pismo, i to najprije Novi zavjet, a zatim, drugi put, cijelo Sveto pismo. Ovo je važno naglasiti i stoga što se sve one rasprave o objavljivanju odnose na Kašićev Novi zavjet (to se može vidjeti i iz dokumentacije E. von Erdmann-Pandžić), a ne na cjelovit prijevod Biblije. Kašić još 1636. godine u svom apelu papi Urbanu VIII. (donesenom na samom početku njegova prijevoda *Rituala Rimskoga*), traži da se objavi njegov *Novi zavjet (Vtinam aliquando etiam lucem aspiciat... Versio Illyrica Noui Testamenti)*.

Ponekad se u dokumentima govori o Lekcionaru, a kadšto govor nije jednoznačno jasan te se ne može sa sigurnošću znati govori li se o Lekcionaru ili o Novom zavjetu, no tada bi tu nesigurnost trebalo uočiti i na nju upozoriti. Zapravo ne bi ni trebalo govoriti o neobjavljivanju Kašićeve Biblije, nego Novoga zavjeta.

Isto tako kad se spominju različite komisije koje su tekst pregledale, to se opet odnosi samo na Novi zavjet i na Lekcionar. Proučavatelji u vezi s time Lekcionar jedva da spominju, a upravo je u Lekcionaru zapisano: »U Dubrovniku ovi Vangelistar. Pisan i pripisan, vidjen i prividjen bi od mnogih redovnika većekrat i doveden na ovu svarhu, koja bi na dan svetoga Timotea biskupa i mučenika, to jes na 24. genara 1638.« (str. 247).

Ponadao sam se da će prof. Krasić sve to raščlaniti bolje od drugih, no na žalost nije. Dapače, on je neke važne činjenice posve smetnuo s uma.

Kašićev, nedavno u kritičkom izdanju objavljen, prijevod Biblije posvema je Kašićevo autorsko djelo, nikakva komisija nije s njime imala posla. Kašić je taj prijevod izradio sam, čak možda i ne nadajući se objavljivanju. A prevodio je izravno s Vulgate (to se može potkrijepiti različitim dokazima). Je li se, barem za teža mjesta, služio i nečim drugim, teško je reći. Naznaka za to nisam susreo. Tekst pak Novoga zavjeta koji je poslan u Rim nije poznat i po svoj prilici nije ni sačuvan, a svi sačuvani dijelovi potječu od onog drugog, cjelovitog prijevoda.

Krasić međutim piše upravo o tom nepoznatom i nesačuvanom tekstu: »Jezik s kojega su Kašić i njegovi suradnici (!) preveli Bibliju nije bio samo latinski« i, citirajući Franju Fanceva (njegov rad iz 1934.), nastavlja: »već iz starijih kodeksa skupio sve one česti Sv. pisma Staroga i Novoga zavjeta koje su u hrvatskoj crkvenoj pismenosti već otprije postojale« (str. 335).

Bibliografija je važan dio svake knjige pa i o njoj koju riječ. Ona u Krasićevoj knjizi zauzima više od dvadeset stanica (511-532). Ostavlja upravo uzoran opći dojam. No kad sam pažljivije pogledao ono što se odnosi na temu na koju se posebno osvrćem, zapazio sam i neke nedostatke. Tako npr. pod naslovom *Vrela* nešto zbrke napravljeno je pod br. 4. i 5. Dokument *ms. O 90* stavljen je pod oba broja, a u br. 4 nije jasno čemu je podređen (paralelno s Papinski hrvatski zavod); Hercigonjin članak *Glagoljaštvo i glagoljica* (str. 524) pripisan je i Japundžiću (str. 525), a Golubov članak *Quellen...* »skraćena« je za dvadesetak stranica (131-177 umjesto 131-196), što kad je riječ o velikom formatu knjige (24,5 x 34) nije zanemarivo; u Golubovu pak članku *Događaj Kašićeve Biblije* dogodila se nezgrapna zabuna: umjesto (Forum) 40 (1961-2001) treba: 40 (2001). A što se tiče izbora, o tome bi se moglo reći najviše. Svatko najlakše zapazi izostanak vlastitih radova i o tome najmjerodavnije može govoriti.

Neću biti lažno skroman pa ne govoriti o sebi. Od mnogo mojih radova o ovoj tematici mislim da barem tri nisu smjela izostati: 1. *O Kašićevu prevođenju Svetoga pisma*, u: *Bogoslovska smotra*, 64, 1994., 1-4, 316-335; 2. *Rukopisi Kašićeva prijevoda Svetoga pisma*, u: *Bartol Kašić u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu*, prir. I. Kosić, Zagreb 1999. (2. prošireno i dopunjeno izdanje, 15-42) i 3. *Kada je Bartol Kašić započeo, a kada dovršio svoj prijevod Svetoga pisma?*, u: *Bartol Kašić* (n. dj.), 43-48. U prvom članku (1994.) donesena je sinteza dotada o toj temi poznatoga i razmotrena su mnoga nova pitanja, sve za potrebe kritičkog izdanja Kašićeve Biblije.

Drugi članak (1999.) hrvatska je verzija članka o rukopisima za kritičko izdanje Kašićeve Biblije. Rukopisi su opisani vrlo iscrpno pa tako i koliko je teksta sačuvano i gdje se sve čuva. Ništa od toga nije se nalazilo u Svetom oficiju, kako je zapisao Krasić (str. 336, bilj. 55) (tamo je, istina, bio poslan Novi zavjet, ali se o njegovoj daljnjoj sudbini danas ništa ne zna; a sve što je sačuvano [dio autografa i dijelovi različitih prijepisa] pripada drugom prijevodu, prijevodu cjelovite Biblije, i ništa od toga nikad nije ni slano niti je bilo u Svetom oficiju).

Treći pak članak dodatna je provjera odgovora na pitanje postavljeno u samom naslovu: *Kada je Bartol Kašić započeo, a kada dovršio svoj prijevod Svetoga pisma*. Tu sam prikupio razne podatke na temelju kojih se može zaključivati, posebice Kašićeve zapise na rubovima njegova prijevoda, gdje je bilježio kada

je koji dio započeo. Tu se vidi da je prevodio po redosljedju biblijskih knjiga, počevši od Knjige Postanka. Prvi nadnevak (na 28. genara 1631.) zapisao je na l. 63r autografa (početak Knjige Izlaska), a posljednji (1636. na 30. mag) na početku Ivanova evanđelja. Premda ni početak ni završetak prevođenja cjelokupne Biblije nije moguće utvrditi s potpunom sigurnošću, neku vjerojatnu pretpostavku trebalo je ipak iznijeti. Nakon svih odvagivanja predložio sam da to bude, kao najvjerojatnije, god. 1631. – 1637. (a Novi zavjet [= prvi prijevod] 1625. – 1630.). Moguće je međutim da je Kašić započeo cjelovito prevođenje u godini 1630., nakon što je dovršio Novi zavjet (prvi prijevod).

U vezi s tim potonjim člankom ima još jedna zgoda. Francis J. Thomson, ne znajući za taj moj članak, objavio je u *Slovu*, časopisu Staroslavenskog instituta u Zagrebu (56-57, 2006.-2007., 559-570) članak pod gotovo istim naslovom: *When Did Bartol Kašić Commence and Complete His Translation of the Bible into Croatian?* On, kao ni mnogi drugi, uključujući i Stjepana Krasića, ne razlikujući Kašićev prijevod Novog zavjeta i cjelovite Biblije, zaključuje da je Kašić počeo svoj prijevod Biblije 1623. god., a završio ga 1633. (usp. str. 570).

Sve dosad iznesene primjedbe na Krasićev tekst pretežno su načelne naravi. Moglo bi ih se izreći još, i sitnijih i manje sitnih. Evo još samo koji primjer: bilješka 31 (str. 312) po svoj prilici je na pogrešnom mjestu. Naime, nakon rečenice: »Prijevod koji su napravili protestanti mogao mu je poslužiti za pripremu vlastitoga prijevoda«, u bilješci na dnu stranice upućuje se na: APF, SOCG, vol. 392, f. 20.

Na str. 332, odlomak 2, nalazimo ovo: »Da pridobije Papinu naklonost, Kašić je u uvodu svog *Rituala rimskoga*, pisanoga 1634., istaknuo [!] da je nastojao ilirskoj naciji dati katolički prijevod Sv. pisma kako se ne bi služila prijevodima shizmatika i heretika« a u bilješci na dnu stranice donosi se odgovarajući tekst (na latinskom) iz *Rituala*.

Uz taj kratki tekst može se izreći nekoliko primjedaba: 1) godina bi, umjesto 1634., trebala biti 1636. (te je godine potpisan i predgovor *Ritualu* (*Blagomu i milomu štociu*); 2) Kašić tu ne govori o katoličkom prijevodu i mislim da takav izričaj ne bi bio u njegovu duhu; 3) ne govori ni o Sv. pismu, nego o Novom zavjetu; 4) ne govori ni o »prijevodima shizmatika i heretika«, nego spominje hereze (u navodu iz *Rituala* pogrešno prepisano 'haereseos' umjesto 'haereses') i shizme, ali ne u vezi s prijevodom...

Na knjigu Stjepana Krasića, a to sam već napomenuo, ne osvrćem se u cjelini, nego isključivo na poglavlje o Kašićevoj Bibliji i na ono što je uz nju vezano.

On je u Predgovoru zapisao da je »pokušao proširiti vlastitim istraživanjem u inozemstvu« istraživanja »kod kuće« (str. 14). To se vjerojatno odnosi na cijelu knjigu, ali u poglavlju o kojem je ovdje bilo govora ništa od toga nije prepoznatljivo. Ne znam je li pod inozemstvom mišljeno još što osim Rima, ali valja napomenuti da su, što se Rima tiče, temeljna arhivska istraživanja, barem za ovaj dio, proveli drugi, već spomenuti istraživači. S druge strane, ako je inozemnim istraživanjem htio dopuniti ona »kod kuće«, trebalo je ta potonja bolje upoznati.

Naglasio bih ipak da po poglavlju o Kašićevoj Bibliji ne bi trebalo ocjenjivati cijelu knjigu, jer je to poglavlje vrlo specifično i rizik od krupnih propusta vjerojatno je mnogo veći nego drugdje. Ali to što se moglo zamijetiti ovdje trebalo bi upozoriti na oprez i pri čitanju drugih dijelova.